

HALİDE EDİP ADIVAR

Prof. Dr. Çetin YETKİN

mudafaaihukuk@superonline.com

*Bugünlerde Atatürk'e sinsice saldırmak moda oldu ya, bunun yöntemlerinden biri de Atatürk'ün düşmanlarını gündeme getirmek, övmek, yüceltmek ve bu arada dolayısıyla **Atatürk'ü eleştirip küçültmek** girişiminde bulunmak... Halide Edip de bu amaçla gündeme getirilenlerin başında bulunuyor. Bu nedenle **TÜRK EDEBİYATINDA BATILILAŞMA VE KİMLİK SORUNU** başlıklı kitabımın (Salyangoz yyn., İstanbul, 2008) bu yazara ilişkin bölümünü buraya alarak, kitabı okumamış olan okurlarımızın dikkatine sunarak bu hanımı gerçek kimliğiyle tanımanın yararlı olacağını düşündüm.*

Ulusal Kurtuluş Savaşımız'ın adlarını yücelttiği kişiler var. Bunlardan biri de, Halide Edip Adıvar. Onbaşı Halide Edip! Halide Edip Hanım, bir ulusal kahraman gibi görülmüş, görülüyor da. Hatta öylesine ki, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Ankara* adlı yapıtında belirttiği gibi ulusumuzun bu ölüm kalım savaşında Halide Edip, yolu izlenecek bir öndermişçesine bile görülmüş. Ankara'da o günleri anlatırken Yakup Kadri der ki:

"İstanbul'dan Ankara'ya gidenin ehemmiyeti o kadar artıyor, o kadar artıyordu ki, âdeta kutsallaşıyordu. Kadın veya erkek, Ankara'ya giden kimseler, İstanbullulara, millî hareket kahramanları mertebesine ermiş gibi geliyordu. Hele Halide Edip Hanımın menkıbeleri, kadınların kalbinde yenilmez bir imreniş, bir tatlı üzüntü veya keskin bir kıskançlık ateşi alevlendiriyordu ve hepsi ona benzemek, onun yerini almak için can atıyordu." (s.13).

Halide Edip'e yakıştırılan bu durum, son beş on yıldır daha da pekiştirildi. Filmlerde, televizyon programlarında ulusal kahraman olarak gösteriliyor. TRT'nin "Kurtuluş" dizisinde de ona özel bir yer ayrılmış olduğunu görüp izledik. Ama bu arada onun neden Atatürk Türkiye'sinde barınamayıp yurtdışına gidip orada yaşadığını hiç usumuza getirmek istemedik!

Belki kimileriniz yadırgayacaksınız, ama Halide Edip, batı fakat özellikle de Amerikan kültür emperyalizminin ülkemizdeki ateşli bir savunucusuydu. Tüm yapıtları ile, Türk insanının batıya, özellikle Amerika'ya hayran olması, onların değerlerinin ülkemizde de geçerli kılınması, okuyucularını koşullandırarak emperyalizmin istediği kalıplara sokulmaları, emperyalizmin önündeki ulusal direncin kırılması için ilk yapıtından son yapıtına değin usanma bilmez bir uğraş vermişti. ....

KÖRÜ KÖRÜNE BATICILIK, ÖZELLİKLE DE AMERİKANCILIK

Halide Edip için genellikle Batı, ama özellikle de Amerika, hemen hemen her şeyi ile imrenilecek, olduğu gibi özünsenecek, izlenecek ve toplumsal yaşam biçimleriyle, kurumlarıyla ülkemize aktarılacak bir "ideal"dir. Ona göre, batının bizi hor görüp küçümsemiş olmasına karşın, yine de insanı insan yapan ne varsa, oradadır.

1955'te yayımlanan *Türkiye'de Şark, Garp Ve Amerikan Tesirleri* adlı kitabında der ki:

"Garp, bilhassa 18. asırdan itibaren Şarka tepeden bakmış, Şarklıları her bakımdan iptidaî telakki etmiştir, fakat..."

1- Garp her şeye rağmen insan haklarını kendi içinde dahi olsa, maddî ve manevî sahada yükseltmiş, imkân dairesinde kanuna bağlamıştır. İç idaresinde, içtimaî adalet mefhumunu tutmuş olan Garp bu bakımdan Şarktan üstündür.

2- Bugünkü Garp, 18. ve 19. asırdakinden bir hayli başkadır. Garp daima yeni vaziyetler karşısında yeni şekiller ve tedbirler almaya çalışmış, herhangi cemaatte cemiyetin yükselmesi ve ilerlemesi için elzem olan fikir hürriyetine taraftar olmuştur. Vücudun bekası için nefes almak ne kadar hayatî ve zarurî ise, nefes tıkanınca vücut nasıl ölür giderse; insanı hayvandan yüksek tutan kafanın hürriyeti de insanın manevî teneffüsüdür. Bu tıkanınca insanı hayvan ve sürüden ayıran vasıflar boğulur gider. Bunu Garp medeniyeti tamamıyla idrak etmiş, ifade etmiş, tahsil ve terbiyesine esas ittihaz etmiş, bunun için asırlarca mücadele etmiştir. Buna mukabil sağ ve sol totaliter rejimlerin topyekûn makineleşme ve korku ile tedris vasıtaları ile milletleri kuklalaştırmasına Garp medeniyeti daima muarız kalmıştır. Eğer, insanlar insan olarak beka bulacaksa Garp medeniyetinin galebesi mukadderdir.”(s.138-139).

Halide Edip'in bu kitabındaki görüş ve düşüncelerini izlemeyi sürdürmeden önce, bir iki temel yanlışının altını çizmek istiyorum:

1)Batı ülkelerinin, bugünü bir yana bıraksak bile, bu kitabın yazıldığı yıllarda "insan hakları"nı ve "içtimaî adalet'i kendi içinde sağladığı savı, gerçek dışıdır. Yazarın o çok beğendiği Amerika'da zencilere beyazlarla eşit haklar tanınmasının daha pek yeni olduğunu bilmiyor muyuz? Sözelimi, İkinci Dünya Savaşı başladığında Amerika Birleşik Devletleri, sayıları 400 bine yaklaşan Japon kökenli olan vatandaşlarını kadın, çocuk demeden evlerinden, işlerinden kopararak yıllarca toplama kamplarına tıkmıştı. Bu insanlık dışı tutumun gerekçesi ise, Japonya ile olan savaşta bunlar ola ki Japonya yanını tutabilirlerdi. Ama, her nedense, Amerika, Almanya ile de savaşta olmasına karşın, Alman kökenli vatandaşları için bu uygulamaya gitmemişti! Hem sonra, "kendi içinde" demek de ne oluyor? "Kendi dışında" olanlar, insandan sayılmıyor muydu?

2)Marksizm ya da faşizme batının karşı olması da anlamsızdır. Bir kez, her ikisi de, "şark"ın değil, "garb"ın öz malıdır. Özellikle faşizmin batı düşün tarihinde kökleri eski Yunan düşüncesine değin geriye gider ve çağlar boyunca gelişir.

Neyse, sözü uzatmadan Halide Edip'in *Türkiye'de Şark, Garp Ve Amerikan Tesirleri*'nde sergilediği düşüncelerini izlemeyi sürdürelim. Yazar, batının bu üstün tarihsel gelişimini algılayıp da batılılaşma girişimlerini başlatan Osmanlıları alkışlıyor. Ona göre, modern Türkiye'nin kurucusu, III. Selim! (s.62) II. Mahmut'un Avrupa'ya öğrenci göndermesi ise, çok önemli bir aşama. (s.63) Tanzimat da bu ortamda gelişmiştir ve bir devrimci dönemdir.(s.65) Galatasaray Lisesi de batıya açılan pencere!(s.68)

Ne yazık ki, Birinci Dünya Savaşı'nın bitiminde batılıların Türkler'e açık ve acımasız saldırısı ve zulmü, batılılaşma sürecini durdurmuştu. Bu, Halide Edip için büyük bir üzüntü kaynağı:

“....o günlerde Garbe karşı derin bir hayal sukutu olmuştu. Bunda en fazla müessir olan şey, Yunan işgal kuvvetlerinin ellerine geçirdikleri yerde halka yapılan zulme Garp hükümetlerinin ve basınının sükût etmesi olmuştu. Çünkü, Garp hükümetlerinin Türkiye'de Hıristiyanlar tehlikede olduğu zaman donanmalarını göndermiş olmaları, halkımız tarafından vaktiyle, Garp medeniyetinin insanî duygularına atfedilmişti. Şimdi Türklere yapılan zulme seyirci kalmaları, umumî efkârda çok kötü bir intiba yapmıştı. Bunun bilhassa Türklerin verilen sözlere inanarak silahlarını terk ettikten sonra

yapılması hayal inkisarını teşdit etmişti, işte bu maalesef, kısa bir zaman için dahi olsa, Garplılaşıma hareketimize bir darbe olmuştu.”(s.137).

Halide Edip, bu genel dünya görüşü çerçevesinde, aynı kitapta her şeyi batı modeline göre ölçüp biçtiğini, bütün toplumsal olguların ve kurumların ölçütünü özellikle Amerika'da aradığını görüyoruz:

“Siyasî bakımdan Amerika'nın en samimî bir müttefikiyiz.”(s.240).

“Amerika'da göze çarpan nokta, evvela iktisadî bakımdan her ferдин hayat seviyesini hiçbir yerde olmadığı kadar yükseltmiş olmasıdır.”(s.243).

“Bugün bu sahada en iyi işleyen İngiliz adalet sistemi olduğuna bütün medenî dünya inanmıştır.”(s.252).

“İlk mektep ihtiyacından bahsederken bunların Amerika'nın iç bölgelerinde dahi az görülen lüks binalar ve lüks vasıtalarla temini için milyonlar sarf ederek, malî kudretimizin haricine çıkmak....”(s.258).

“Hele son zamanlarda, bir deneme memleketi olan Amerika'da dahi henüz neticesi alınmamış bazı hususlarda bir alay mevzuu olan test usulünün mübalağalı bir surette tatbiki çocukların başını çorbaya çevirmiştir.”(s.257).

“Bilhassa ilk mektepten üniversiteye kadar ulaşan kâğıt israfı, bize Amerika'yı geçmiş bir zengin millet manzarası veriyor.”(s.258).

“Bunları Amerika'da dahi çocuklara okutmazlar.”(s.259).

“Bu hususta medenî dünyada model telakki edilen İngiliz üniversitelerini tetkik etmek, bünyemize en uygun bir fayda temin edeceğine inanıyorum.”(s.260).

Bizi asıl ilgilendiren, yazarın roman ve öyküleri. Bunlar, sayfalarından satır aralarına değin, okuyucusunu başta Amerika'ya olmak üzere batıya imrendirme, koşullandırma, Amerika'yı ve Amerikalı'yı erişilmez bir üstünlükte göstererek Türkleri kendi öz değerlerinden koparma çabaları ile dopdoludur. İşte, Amerikalı ünlü bir kadın yazar, zavallı bir Türk kızına yardıma koşuyor! Hem de nasıl? Bu Türk kızının burnuna estetik ameliyatı yaptırıp onu güzelleştirerek!... İnanılmaz gibi ama gelin okuyalım:

“İki gün sonra bir İstanbul gazetesinde şöyle bir havadis çıktı: <... Amerikalı ünlü bir kadın yazar, kardeşiyle birlikte eve dönerken kızı kanlar içinde, kaldırımda bulmuşlardır. Amerikalı, yaralı kızı henüz oradan ayrılmamış olan taksiye koyarak Amerikan hastahanesine kaldırmıştır....bu kızla ünlü yazar Mary Jones çok yakından ilgilenmiş ve onu kendisine evlat edinmiştir. Kız hastahaneden çıkabilecek duruma gelince, yazar onu Amerika'ya götürecektir ve düşme sonucu kırılan burnunu düzelttirecektir.” (Akile Hanım Sokağı; (Çaresiz ile birlikte); 2.basım, Atlas yyn., İstanbul, 1872, s.201).

Ne iyi insan, ne iyi "Amerikalı", değil mi?

Bir başka yapıtında da, bir Amerikalı profesör bir Türk kızını evlat edinerek onun toplumsal açıdan sınıf değiştirivermesini ve böylece de istediği soylu ve varlıklı erkekle evlenivermesini sağlayacaktır. (*Hayat Parçaları*; Remzi Kitabevi, İstanbul, 1963).

Ne iyi Amerikalı, tam bir insan!

Ama sıkı durun, Amerikalı profesörün bir dileği var: kızcağzın çocukları olduğunda, erkekse adı, George Halim, kızsı Dolly Şadiye olacak!... (aynı yerde, s.128).

Bir önceki, yani Amerikalı kadın yazar Mary Jones'un Türk kızını ameliyatla güzelleştirmesi ile sonuçlanan romana, *Akile Hanım Sokağı*'na dönelim. Bakın, bu "mutlu son"dan önce batı ve doğu nasıl karşı karşıya getiriliyor:

"Emirgan... Beyaz ceketli, siyah kelebek boyunbağlı garsonlar, ellerinde çay semaverleri, bisküvit ve kek tabakları, sağa sola koşuşup duruyorlar.

Plaklardan caz havaları geliyor:

<O, mypapaaaa>

Yahut:

<Thats my baby>

Galiba en gözde havalar. Kahveye giren çıkan gençler, hatta ihtiyarlar bu havalar alınırken onlara uyararak, başlarını, kalçalarını sağa sola hafif hafif sallıyorlar. Oturanlar ayaklarını yavaş yavaş yere vurarak havaya uyuyorlar.

Yandaki göze çarpmayan köşede, başında siyah bir takke, sivri sakallı, tuhaf kılıklı bir ihtiyar oturuyor. Sönük gözleri kâh kahvedeki hayatı ders alacak bir biçimde, kâh akıp giden mavi suları şaşarak süzüyor. Dudaklarının kıvıldamasından bir şeyler söylediği sanılabilir. Fakat hiçbir ses çıkmıyor. Ayaklarında mest ve lastik. Sade bu ayaklar caz havasına uyararak yere tıp tıp vurmuyor. İçinden, kendi kendine, şöyle bir şeyler konuştuğuna emin olabilirsiniz:

-Bu güzelim Boğaziçi'nde bir sürü küffar çırağı, zıpır bozuntusunun çaldığı havalar hiç, ama hiç uymuyor. Ne are ki şimdikiler hep oyun havaları isterler. O halde, köçek, çiftetelli alsınlar! Hayır, onlar da olmaz. Buraya göbek atma, boyun kırma, omuz titretme yaraşmaz. Köçek havaları Rumeli Hovardalarını, çiftetelliler Kavm-i Arabın ebedî olan şehevî insiyaklarını ifade eder. Buraya ancak Itrî'lerin, Suyolcuzâdelerin ifade ettiği aşk yaraşır. Aman Yarabbi, ne kadar köklerimiz kopmuş, maziden ayrılmışız. İbret! Sanki... Sanki... (Bundan sonraki sankiler yazılamaz. Bırakın o sankilerin sonu ihtiyarın örümcekle kafasında kalsın.)

Bu tuhaf ihtiyarın tam karşısındaki köşede, onun fersiz gözlerinin hayal meyal ayırt edebildiği bir başka adam, gene yalnız başına, bir köşede kalabalıktan uzak oturuyor. Önündeki masanın üstünde bir melon şapka var. Gözleri ihtiyarın takkesine ilişince hemen bu melon şapkaya çevriliyor. Çevriliyor, çünkü melon şapka onun için medeniyetin bir numara ve tek merkezi olan Avrupa'nın sembolü. Takke! Bu, festen de aşağı." (s.88-89).

Halide Edip'in yapmak istediği şey belli: Tutuculuğun ya da gericiliğin karşıtı, "Oh my papaaaa" ve "Thats my baby"dir! Bu Amerikan parçalarının ezgilerine kendinizi kaptırırsanız ilerici ve batıcı olursunuz! Eh, biz de tutuculuktan ya da gericilikten pek hoşlanmadığımıza göre, yapacak pek başka bir şeyimiz de kalmıyor!...

İşin gerçeği aranırsa, Amerika, yazarın tam anlamı ile içine işlemiş. Bilinçaltı bile Amerika ile dolu. Örneğin, yine aynı yapıtında hiçbir ilişkisi yokken ve bir aile evlerini bir süre için kiraya verip yazlığa gidecek olduklarında ev sahibi durup dururken şöyle deyiveriyor:

"1955 yılının Eylülünde İstanbul'a hareket ettik. Evi yüksek fiyatla üç ay için Amerikalılara kiralamıştık."(s.22).

Yazara göre, kuşkusuz, kiracının en iyisi yüksek para ödeyen Amerikalı kiracıdır. Bunun gibi, gazetecinin de en iyisi yine ancak Amerikalı olabilir:

"İşin gerçeği Firuzan Tıngır'ın şarkta nispeten az, fakat batıda, özellikle Amerika'da çok rastlanan bir gazeteci örneği olmasından ibaretti. Mizaç bakımından hiçbir parti çevresine giremeyen, bir mesele hakkında gerçeği anladığı ve gördüğü gibi yazan bir kalem şövalyesi idi." (Sonsuz Panayır; 4.basım, Atlas yyn., İstanbul, 1972, s.46).

Batının her şeyini böylesine beğenen Halide Edip, tüm yapıtlarında bir batılı misyoner gibi propaganda yapıp durur. Batılı yaşam biçimini ülkemizde geçerli kılacak olanlar ise âdeta bir misyoner gibi olmalı. Daha ilk romanlarından olan *Seviye Talip*'te romanın kahramanı Fahir'i açıkça şöyle konuşturur:

"Biz, batı uygarlığını genelleştirecek şimdiki nesil, pek büyük bir sorumluluk altındayız. Bir kar gibi beyaz, çocuk gibi saf ve temiz olmalıyız; hatta insanlığın gereği küçük fenalıklara bile eskilerden şiddetli davranmalıyız ki, memlekete yeni fikirler, yeni esaslar sokabilelim." (*Seviye Talip*; 4.basım, Atlas yyn., İstanbul, 1973).

Halide Edip'in beğenip tuttuğu kişiler, ancak Amerika'da, Avrupa'da ya da hiç olmazsa Türkiye'deki yabancı okullarda okuyup, buralardan yetişen kimselerdir. Yazar, sık sık bu gibi kişileri övmeyi yineleyip durur. Örneğin:

"Hemşire Safinaz, bir müddet Gedikpaşa'daki Amerikan mektebine devam etmiş, iyi İngilizce öğrenmiş, tıpkı Leyla gibi çok okuyan ve düşünen bir şahsiyetti." (*Sevda Sokağı Komedyası* (Döner Ayna ile birlikte); 3.basım, Atlas yyn., İstanbul, 1971, s.245).

"Öğrenimini Fransa'da Saumur'de bitiren bu paşada aynı zamanda Don Kişot'çasına bir şövalyelik hissi vardı." (*Sonsuz Panayır*; s.83).

"Türk profesörlerinden birinin oğlu üniversiteyi pekiyi derece ile bitirmiş, babası onu Amerika'ya göndermeye karar vermişti.... Profesör, yükseköğrenimini Paris'te Sorbonne'da yapmıştı. Ama oğlu, yabancı dil olarak yeni çağın en geçer akça olan dilini, yani İngilizceyi seçmişti." (*Hayat Parçaları*; s.39).

"Eğer yalılarda halk sırf bu ihtiyarlardan ibaret olsaydı oradan söz etmeye, ora hakkında hikâye yazmaya ilişki bulunamazdı. Kuru kütüklerde bazen filiz sürdüğü, yeşillik belirmediği gibi burada da yeni hayatla ilgisi olan genç bir kuşak yetişmektedir. Bu köhne meskenlerin Kandilli lisesine, üniversiteye, hatta Arnavutköy Kolejine giden kızları vardır. Erkek çocukları nasılsa çok çalışkandır. Her yarışmaya giren ve mutlak Avrupa'ya öğrenime gitmeyi başaran bir gençliktir." (*Tatarcık*; 7.basım, Atlas yyn., İstanbul, 1971, s.13).

"Tatarcık'a gelince....Amerikan Kolejinden dostu olan ve Poyraz Köyünde halka medeniyet getirmek fikrini, Amerika'daki sosyal hareketler akımını anlatırken Tatarcık'a aşlamış olan Miss Barkley ...."(a.y.,s.56).

"Öğrenimini Kembriç'te yapmış...." (a.y.,s.70).

Yine yazara göre, örneğin bir mühendis Kayserilidir ama Amerika'da okumuş olduğundan iyi bir mühendistir. (*Akile Hanım Sokağı*; s.164).

Handan romanında ise, "zarif" olmak, "Fransız gibi" olmakla bir tutulur:

"Salim Bey zarif bir Fransız davranışı ile eğildi, selamladı. Hayatının büyük bir kısmını Fransa'da geçirmiş olan ihtiyar hala gerçekten genç ve zarif." (*Handan*; 13.basım, Atlas yyn., İstanbul, 1977, s.66).

Yine aynı romandan:

"....tecrübeli, yıllarca Avrupa'da dolaşmış..." (s.73).

Unutmayalım, Halide Edip de, Amerikan Kız Koleji'nde okumuş ve yıllarca Amerika ve Avrupa'da dolaşmıştı!...

TÜRK KADINI YABANCI ERKEKLERİ SEVER

Halide Edip'in sürekli olarak işlediği konulardan biri de, Türk kadınlarının, bunlar ister bekâr isterse evli olsun, gönüllerini yabancı erkeklere kaptırmalarıdır. Hemen söyleyeyim, bana göre, sevginin ulusallığı olmaz, başka bir deyişle de, birbirini sevenler için aynı ulustan olmaları koşulunun aranması düpedüz bir saçmalık olur. Ne ki, kalkıp da bir Türk kadınının bir yabancı erkeğin (Halide Edip'te bu erkek genellikle kuşkusuz Amerikalı olacaktır) kollarına atılmasının ne iyi, ne güzel bir davranış olduğunun propagandasını yapmak, bunu özenilecek bir davranış olarak göstermek daha da büyük bir saçmalaktır. Hele, batılıların ve özellikle de Amerikalılar'ın her şeylerinin ne de iyi, ne de güzel olduğunu ballandıra ballandıra anlatıp bu ülkelerin yaşam biçimlerini de model olarak zorladıktan sonra, bir de erkeklerini kadınlarımıza kakalamaya kalkışırsanız, iş değişir. Halide Edip'i ele aldığı bu gönül konularında eleştirmemin temel nedeni, onun bu gönül işini doğallığından saptırmaya çalışarak Türk kadınları ile yabancı erkekler arasında yazınsal kisveyle uluslararası çöpçatanlık görevini üstlenmiş olmasıdır. Ne demek istediğim, Halide Hanım'ın kitaplarının sayfalarını biraz da bu açıdan karıştırınca daha iyi anlaşılacak.

Halide Edip'in bu konuyu açık açık işlediği roman ve öykülerine geçmeden önce, örtülü bir biçimde ele aldığı *Sinekli Bakkal*'a bu açıdan bir göz atalım. Bu romanda Müslüman Türk kızı, İspanyol kökenli Hıristiyan Peregrini'ye âşık olur. Üstelik bu Müslüman Türk kızı, Rabia, bir hafız; Peregrini ise, eski bir rahip! Gerçi, sonunda Peregrini Müslümanlığı benimsedikten sonra Rabia ile evlenir, ama bu din değiştirme yüzeyseldir. Gerçekten de, Rabia ile evlenmesi söz konusu olduğu aşamada, ancak bu aşamada Peregrini, Müslüman olur. Yoksa, aşkları doğup gelişirken Rabia'nın karşısında hep bir Hıristiyan Peregrini vardır:

"Bu akşamdan sonra bir zaman, Rabia'nın zihni Peregrini ile çok meşgul oldu. Yıllardan beri ona alışmış, bağlanmıştı. O, ötekilerden bambaşka, daha pek canlı bir insandı. Çirkin yüzünün yıldırım hızı ile değişmesi, siyah gözlerinin insanın yüzünü delip kafasının içine bakması, yüzündeki kırışık çizgilerin durgunluktan en ateşli bir heyecana geçmesi... Bunlar hep ona özel şeylerdi. Fakat Rabia en çok onun ellerini hissedirdi. Kendi başlarına ayrı hayatları olan iki yaratık gibi... Sert, buruşuk, küt parmaklı iki el... Onların korkunç bir sırları varmış gibi Rabia, onlardan hem ürker; hem de onların hareketi yüreğine çoğu zaman çarpıntı verirdi. Zihni hep bunlarla uğraştığı o günlerde Sabiha Hanımı şaşırtan bir sual sordu:

-Hanımefendi, bir Müslüman kızı, bir Hıristiyanla evlense ne olur?

-Ne tuhaf sual kızım. Bir şey olmaz... Çünkü kimse nikâhlarını kıymaz, çünkü şeriat bırakmaz.

-Fakat şeriatı dinlemeseler, evlenseler...

-Mahalleli ikisini de taşa tutar.

-Fakat Hıristiyan karısı olan Müslüman erkekler yok mu?

-Erkekler başka... O kadarını bilemedin mi?" (*Sinekli Bakkal*; 31.basım, Atlas yyn., İstanbul, 1973, s.94).

Rabia, işte daha bu soruyu sorduğunda gönlünü Peregrini'ye kaptırmıştır. Henüz çocuk denecek yaştadır. Ama sanmayın ki bu bir çocukluk aşkıdır, çünkü aradan yıllar geçtikten sonra bile Rabia'nın bu duyguları küllenmek şöyle dursun daha da alevlenecektir:

"Fakat Rabia kime varabilirdi? Şuurunun en alt tabakasında bir yüz var. Bu her zaman vardı [Yazar, burada Peregrini'yi tanımlıyor] ....Çok geçmiş yılların birinde on üç yaşında bir kızın Sabiha Hanıma sorduğu soruyu işitiyor gibi:

-Bir Müslüman kızı bir Hıristiyanla evlenirse ne olur, efendim?" (s.166).

Birkaç sayfa daha çevirelim:

“[Rabia] - Peki, peki, artık okumam. Başka şey konuşalım. Ama ne konuşalım?

-Kocaya varmak, çocuk doğurmak, konuşalım. Niçin Galip Beyi istemedin Rabia?

-Bırak şu sıkıntılı herifi. Onun karısı olsam esneme illetine tutulurum.

-Kocaların hepsi böyledir.

-Peregrini insanın kocası olsa hiç canı sıkılmaz.”(s.173).

Ve Rabia açık açık söylüyor:

“- Bir karış kız olduğum zamanda bile ben o kâfire varmayı düşünürdüm, efendim. Eğer beni almazsa, ömrümün sonuna kadar kocaya varmayacağım.”(s.209).

Şu halde, romanın sonunda Peregrini'nin Müslüman olmasının, yazarın, okuyucusunun tepkisini önlemeyi amaçlamış olması ile yorumlanabileceğini düşünüyorum. Bu düşüncemi pekiştiren şey de, Halide Edip'in aynı konuda öteki yapıtlarında yazıp çizdikleri!...

Bunlara geçmeden bir nokta daha: Peregrini ne kadar saf Müslüman olmuştur bilinmez, ama gerçekte değişen hafız Rabia'dır. Çünkü o artık, org sesinden hoşlanmaktadır, oğlu olunca kilisesinde org çalınan Robert Kolej'e verecektir.(s.242-243).

Şunu da belirtmeden geçmeyeyim: Romanda, bir başka Müslüman Türk kadını da söz arasında şöyle deyimekte:

“- Bizim gençliğimizde Peregrini'nin talebesi olmak moda idi. Hatta bir zaman adamcağıza âşık olduğumu bile sanmıştım.”(s.176-177).

Halide Edip, bu konuyu 1910 yılında ilk basımı yapılan *Seviye Talip* romanında geliştirmeye başlar. Bu romanda, Seviye Talip, evli bir kadın olmasına karşın, Macar dönmesi bir piyano öğretmenine âşık olmakta ve evini bırakarak onunla birlikte yaşamaktadır. Demek ki, bu, yazarın 1910'dan beri işlemekte olduğu bir konu!

Daha sonraları kaleme aldığı bir romanında, *Akile Hanım Sokağı*'nda, yazar, düşüncelerini artık çok daha açık bir biçimde belirtiyor. Bu romanda evli Türk kadını Nermin'in Amerikalı erkek karşısındaki duyguları şöyle:

“Garda..... Tarık'ın kollarından kapıp alan o sarışın Amerikalı genç, öyle bir iştihakla [özlemle / istekle]bakıyordu ki, bir an için âdeta dudaklarını dudaklarımda duyar gibi olmuşum.”(s.18).

Dahası var:

“Dick, Nermin'in önünde eğildi, elini uzattı. Genç kadının elinden yakalayarak ortadaki boş meydana çekti, götürdü. Şimdi meydanda bir tek çift dans ediyor, fakat bütün kahve halkını ayağa kaldırıyor.... Dick, Nermin'i yakalamış, sallıyor. İki tarafın kalçaları vezinli ve durmamacasına bir sara titremesi içinde sağa, sola gidip geliyor. Göbek çalkalamak bu sallantının yanında haltetsin. Bu iki genç, bazen karşı karşıya duruyorlar, fakat kalçalar makine ile kurulmuş gibi durmadan artan bir tempo ile hareket halinde. Birbirinin çevresinde, birbirine meydan okuyan iki güreşçi gibi bakışıyor ve dönüyorlar. Beklenmedik bir anda kadın tepe aşağı oluyor, erkek onu belinden yakalıyor, omuzuna atıyor, etek aşağı iniyor, iki kadın bacağı havada.

Nermin'in çorapları üstünden, bacaklarının dizlerinden yukarısı çıplak.... Şimdi iki otomobil uçar gibi Boğaz'dan geçip gidiyor... hepsinin içinde, binbir çeşit acı ya da tatlı hayat lokmalarını çiğneyip yutmaya çalışan dişler hareket halinde....” (s.91-93).

Dick'in Nermin'e "Neri" dediğini de belirttikten sonra aynı yapıttan bir başka Türk kadınının aşkı:

"Bizim sekreter Sevim Hanıma, Amerikan heyetindeki bir genç tutulmuş, gençlerin işi çabuk yürüyor; bizim sekreter de onu sevmiş, bu hafta şatafatlı bir nişan töreni yaptık. Sevim artık Ankara'ya dönmeyecek, işlem biter bitmez evlenecekler. Amerika'ya gidecekler."(s.116).

Şimdi, bir anımsatma yapmak istiyorum. Halide Edip'in o çok beğendiği batının önde gelen ülkelerden Fransa'da İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde işgalci Alman subay ve askerleri ile parası karşılığında cinsel ilişkide bulunan Fransız fahişeleri bile Fransızlar tarafından en hafifinden saçları sıfır numara kesilerek cezalandırılmıştı. Ama gelin görün ki, Halide Edip, batı ülkelerini ancak kendi bilgi birikiminin ve özlemlerinin sınırlarının ötesine geçemeyecek bir biçimde algıyabildiği için olsa gerek, ama kuşkusuz bizlerin hiç mi hiç anlayamayacağımız nedenlerle, İstanbul'un düşman çizmeleri altında inlediği o günlere ve Türk kadınlarına ilişkin olarak şöyle yazabilmiş:

".... kadınların memleket meselelerinde erkeklerden daha duygulu olduklarına inandım. Hepsi birden tehlikeyi anlamışlardı. Çünkü onlar, siyasal nedenleri anlamasalar bile, yurtlarının tehlikeye girmesine karşı hemen isyan ediyorlardı. Beyoğlu tarafındaki yüksek sosyete kadınları, İtilaf Kuvvetlerinin [işgalcilerin, düşman devletleri askerlerinin] bu hareketlerine karşı halk arasında uyanan öfkeyi itilaf subaylarını çağırarak onlara anlatmaya çalışıyorlardı. Danslı partiler veriliyor ve itilaf ordularının subayları elde edilmek isteniyordu. Belki bu subayların üzerinde bir etki yapmışlardı. Bunun neticesi birkaç evlenmeyle son buldu." (*Türk'ün Ateşle İmtihani – Kurtuluş Savaşı Anıları*; 5.basım, Atlas yyn., İstanbul, 1969, s.16-17).

Bu satırlar bir de, *Türk'ün Ateşle İmtihani - Kurtuluş Savaşı Anıları* adını verdiği kitabında yer alıyor!... Yurdunu işgal eden düşmanın subaylarını çağırarak ona partiler vereceksin, bu yetmezmiş gibi kollarına atılıp dans edeceksin, bu dahi yetmezmiş gibi bir de onlarla evleneceksin!...

Rabia'yı Peregrini'ye âşık eden, Seviye Talip'i evini bıraktırarak bir Macar dönmesi ile yaşatan, evli Neriman'ı Dick'in kollarına atan, Sevim'i şatafatlı bir düğünle bir Amerikalı ile evlendirip Amerika'ya gönderen Halide Edip, İstanbul'un yabancı devletlerin işgalci subayları ile kaynamasını, başka bir deyişle Osmanlı'nın başkentinin yabancı erkek bolluğuna uğramasını bulunmaz bir fırsat bilerek neredeyse toplu nikâh kıymaya kalkışacakmış! Yazarımızın kendisinin de bir kadın olması ise, her sanatçı yapıtlarına kendisinden bir şeyler yansıttığı için, doğrusu insanı düşündürüyor...

Halide Edip'in Atatürk Türkiye'sinde neden barınmadığı, neden Türkiye'ye dönmek için onun ölümünü beklediği bir yoruma pek de gerek duyurmayacak bir biçimde ortada bulunuyor.

KİŞİLER VE GÜNLÜK YAŞAM

Halide Edip'in yapıtlarında, görüldüğü gibi, yabancılara sık sık rastlanır. Bunlar çoğunlukla Amerikalıdır ya da en azından bir batı ülkesindedirler. Bu Amerikalılar ya da öteki batılılar, okuyucunun hep "Aman ne iyi insan!", "Ne de sevimli!" ya da "Ne üstün adam!" diyecekleri tiplerdir. Türk olan kahramanları ise, çoğunlukla sanki Türk değillerdir ve sanki başka bir ülkede yaşarlar, sık sık yabancı ülkelere gidip gelirler ve oraların özlemini çekerler.

İşte, size şipşirin bir Amerikalı:

"Hasan tanıdı. Arkadaşlarına: <Vapurdaki Amerikalı Mis> diye fısıldadı. Oğlanlara çevrilen kızıl başın yüzü çilli, gözleri dost bakışlı... Uçları kırmızı

kirpikler arasından iki çivit renginde göz, altı çift renk renk genç gözle sırayla tanışıyor. Küçük burnunun üstü kırışarak gülüyor:

-HelloBoys!" (*Tatarcık*; s.81).

Sonsuz Panayır'da Ali Bey'in kişiliği özenle üstün ve kültürlü biri olarak çizilir, ama İngiliz arkadaşı Felix Mandel salt bir batılı olduğu için ondan üstündür:

"Pencerenin önünde karşı karşıya duran rahat koltuklar, kapı tarafında, köşede üstü kitap kaplı sedir; geniş, tahta, yazı masası, duvarlarda tavana kadar yükselen kitap rafları... Bütün bunlar herhangi bir batılı düşünürün iç hayatını yaşadığı yer olabilirdi.... Günlük hayatının düzenlenişinde bir batılıdan farklı değildi.... Fakat ne de olsa Ali Beyin bir yanı gene doğulu kalmıştı. Örneğin, bu yerde, Mandel otursa sokağı temizlemek için mutlak belediye ile mücadeleye girer, ayrıntıdan sayılan bir sürü uygar görevleri hiç savsaklamazdı. Batıyı batı yapan, sırf bu büyük ve günlük hakların zamanında aranması, hiçbir zahmetten çekinilmemesi olduğunu Ali Bey bilmez değildi...."(s.70-71).

Yazarın kahramanlarının büyük çoğunluğunu elçiliklerde, lüks otellerde, yazlık köşklere görürüz, onlar yataklı tirenlerle Avrupa'ya gidip dururlar. Söz konusu olan halktan kopuk bir yaşam biçimidir. Öylesine ki, Türkiye'de bir iki yer dışında daha elektrik yüzü görülmemiş olduğu 1912 yılında yazılmış *Son Eseri*'nde romanın erkek kahramanı yataklı trenle Avrupa'ya giderken der ki:

"Tren hayli süratli gidiyor. Gece yarısı yaklaşıyor. Ben yatakta başucundaki ışığı yaktım, yazmağa çalışıyorum. Trende, özellikle gece yazı yazmak benim eski bir âdetimdir." (s.97).

Aynı romanın bir de kadın kahramanını dinleyelim:

"Bu aralık, kardeşimin ben gelmeden önce tanıdığı Madam Angelz isminde bir kadınla dostluğumuz ilerliyor... O, diplomatik toplantıların Viyana'da başlıca simalarındandı.... Fazla olarak iyi Fransızca ve İtalyanca bilirdi. Ben gelmeden kardeşimin o zaman epeyce hafif olan Almancasını ilerletmek için yardım etmeyi üzerine almış, bana da gelir gelmez Almanca dersi vermeğe başlamıştı. Madam Angelz'in bir hayli birbirinden ayrı tarafı vardır. Sosyete kadını, iyi dost, edebiyat, fikir hareketlerinin özellikle Rönesans devrine saplanmış bir hevesli...."(s.80).

"....az sonra halam öldü. Miras yedik. Yani, elimize fazla para geçti. Birazım antikacı ve modacı dükkânlarında sarfettikten sonra seyahat yapmağa karar verdik. Elçi, babamın eski dostlarından ve kardeşime çok sevgi gösterirdi. Uzunca bir izin verdi. O zamana kadar görmediğimiz Almanya'yı gezmeğe gittik.... Berlin'de ikinci derecede bir otelde oturuyorduk. Fakat Cemal bizi bir defa Kayzerhofa çaya davet etti. Daima müzik vardı, şık kadınlar vardı, limonlukta yetişmiş güzel palmyeler, zevkle seçilmiş döşemeleri vardı. Kısaca, Cemal'in gülererek dediği gibi, Asım'ın inceliğine, hassasiyetine tamamen uygun bir yüksek sosyete hayatı. Ben özellikle müziğe hayran oldum... Bu aralık Asım'ın Roma'ya başkâtip olması..... Roma'dan size bahsetmeyeceğim. Çünkü, Viyana'daki hayat tarzından pek başka değildi. Yalnız, başkâtip olması Asım'a sosyete de daha mühim bir mevki vermişti. Ben de onun kardeşi ve evinin hanımı olarak Roma'da elçilik çevrelerinde tabî olarak yer tutuyordum. Ah bu elçilik çevresi denen hayat... Bu ne kadar yepyeni bir roman konusudur. Ne kadar kendi başına, havası ve insanları başka bir çevredir."(s.83-869:

Romanın kadın kahramanı Kâmuran, erkek kahramanı ile buluşuyor:

"Önce Kâmuran'ın finosu kapıda havlamaya başladı, arkasında kendi görüldü, <Jip... Jip... >.... Baş, Madam Bron'un resimlerindeki gibi bağlı."(s.47)

Ve şimdi de her ikisi Almanya'da:

"Gölün üstünde iki ses dolaşiyor. Almanca bir şarkı söylüyorlar. Biri billur gibi, baş döndüren yüksek perdelerde dolaşiyor, öteki kadın, ihtirasla, arzuya zaman zaman kısılıyor. Madam Angelz yavaşça, Hayne'den dedi."(s.112).

Tatarcık romanına geçelim ve bunda yer alan kişilerin kendi aralarında nasıl konuştuklarını dinleyelim:

"-Açlıktan ölüyorum, hay Allah razı olsun aşçıbaşı...

-Sandviç, gato, simit...

-Şu havyarlı sandviçten...

-Aman bana şu petifour'lardan verin..."(s.86).

Handan romanından:

"Yemekten sonra Nâzım sordu:

-Musiki sever misiniz, Handan Hanım?

-Pek çok.

-Ne çalarsınız?

-Piyano ve biraz keman. Fakat piyanoyu hiç sevmem.

-Piyanoda ne çalarsınız?

-Lizst ve Wagner çalarım."(s.48)

Aynı romanın bir başka kahramanı, Refik Cemal, arkadaşına yazdığı mektupta yaşantısından söz ediyor:

"Londra'ya kadar Nerimanlar beraber gelecek ve bu yazı beraber Midland'da bir köyde geçireceğiz. Hüsnü Paşa sonbaharda gelecek ve kışı Londra'da bize yakın bir yerde geçirecekler.... Cuma akşamı Paris'te bir gece kalacaklar. Grand Hotel'e gidip kendilerini göreceğimi yazdım."(s.87-88).

Akile Hanım Sokağı'nda Nermin'in, hani şu Dick'in Neri'sinin, "merhaba" deyişi:

"...piyanonun yanında, Amerikan ağzı bir Hello."(s.155).

Aynı romanda her şey Amerikan modeline göre:

"....dayım sermaye koyarsa, bu projeyi önce İstanbul, sonra büyük illerde uygulamak istiyorum.

-Nedir bu proje ?

-Siz New-York yörelerindeki tek odalı katlarla yapılmış apartmanları gördünüz mü?

-Hayır.

-Ben birinde kaldım. Bir tek muazzam oda, bir de antreden ibaret."(s.184).

Bu arada aynı romanın kişilerinden Sadi'nin annesinin "tek" üzüntüsü de şuymuş:

"Sadi'nin annesinin tek üzüntüsü belki hizmetçi buhranı, hizmetçi aylıklarının gülünç bir derecede yükselmiş olmasıydı."(s.121).

Aşk acılarını unutmaları için doktorlarınca Monte Karlo'ya kumar oynamaya gitmeleri önerilen "aydın" kişilere ne buyrulur! (*Seviye Talip*; s.75).

Ne ki, Fahir, doktorunun önerisini yerine getirmeyecek ve Monte Karlo'ya değil de Mısır'a gidecektir. Mısır'da Fahir'in bir İngiliz kadın opera sanatçısı ile arasında geçen bir konuşma, yazarı bize biraz daha tanıtacak:

"-Ehramları gördünüz mü?

-Evet, Miss.

-Ben görmedim. İyi tarih bilen biriyle gitmek isterdim. Fred sizin Mısır'ın eski tarihini pek iyi bildiğinizi söyledi.

-Hizmetinize hazırım, Miss Marchall.

-Stanley, yarın üç buçukta otomobilini gönder."(s.101).

Yazarın kahramanlarının genel olarak görünüşleri de şöyle:

"Fransızca söyler, piyano ut çalar, birçok Şişli hanımlarının imrenebilecekleri bir kusursuzlukla giyinirdi."("Zeynebim, Zeynebim"; Dağa Çıkan Kurt; Remzi Kitabevi, İstanbul, 1970, s.12).

"Daktilolar....Her odaya bir tanesi girip çıkıyor .... Hele bir tanesi bana sosyemizin süslü hanım sınıfının en seçkin üyesi olabilecek kadar makyajı da, kılık kıyafeti de kusursuz göründü." (Akile Hanım Sokağı;s.20).

Bu örnekleri çoğaltmak gereksiz. Çizilen "imaj" ortada. İlginç olanı, yazarın bu yaşam biçimini köylüye de açık tutmuş, onun sınıf değiştirip atlamasına olanak tanımış olması:

"-Ben padişahın kilercibaşısı Hamdullah Beyin aşçıbaşısıyım. Köyüm biraz uzakta, her yıl izinli gelirim ve onlara besleme lazım olursa, seçer iletirim. Bu gızı beğendim.

Sesleri duyarak dışarı çıkmış olan Çardakçı'nın iki oğlu biraz imrenme, biraz da memnuniyetle bağırıdılar:

-Hemen al, ilet. Helal olsun!

Çardakçı karısına döndü, biraz mütereddit görünüyordu:

-Senin bir diyeceğin var mı bacım? Bu öyle bir nimet ki.

Oğulları analarının omuzlarını yakaladılar:

-Anamızın diyeceği yok... Hemen al, ilet... Dediler." (Sevda Sokağı; s.212).

SOYSUZLAŞTIRMAYA ÇALIŞILAN TÜRKÇE

Yazarın hemen yukarıda görüldüğü üzere "bacım" sözcüğünü yanlış kullanması ya da andığımız metinlerde geçen tümce düşüklükleri ve anlatım bozuklukları bir yana, genel tutumuna koşut olarak kullandığı sözcüklerde ve anlatım biçimlerinde de belirli bir özentî, Türkçeye yabancı sözcük ve anlatımları sokma çabası açıkça görülür. Öte yandan, anlatımlarının içerikleri de Amerikan, hiç olmazsa İngiliz yaşam biçimini özümsetip yaygınlaştırmak amacını güttüğünün kanıtları niteliğindedir. Örneğin, *Akile Hanım Sokağı*'nda karşımıza, varlıklı İngilizler'in yaşamlarında büyük bir yer tutmuş olan ve bir bakıma "uşak" diye çevirebileceğimiz "butler" çıkarır. Gerçekte, İngilizler'in "butler"ı bizdeki "uşak"tan çok daha kapsamlı bir anlam taşır ve İngiliz yazınında varlıklı ailelerin yaşamları söz konusu olduğunda önemli bir yer tutar. Ne var ki, *Akile Hanım Sokağı*'nda günlük konuşmada çok doğalmışçasına,

"Öğretmenim, galiba gelir gelmez, aşağıda Butler'ı yakalar, ondan misafirlerin kimler olduğunu öğrenirdi."(s.15).

geçer.^[1]

Halide Edip, yabancı dildeki sözcükleri de Türkçe sözcüklermiş gibi kullanıp durmuştur. Böylece, gerek bu yabancı sözcüklerin kullanılması, gerekse bu sözcükleri

kullanan kişiler olağan birer olguymuş gibi gösterilmiştir. Sonuç, Türkçenin soysuzlaştırılmak istenmesidir. Örneğin:

"-Çok şarman bir insan." (*Akile Hanım Sokağı*; s.55).

"-Orövuvar."(a.y.,s.23).

"- O halde dört buçuğa kadar orövuvar." (*Tatarcık*; s.77).

"-Bonjur Salim... Bonjur Haşim... Bonjur herkes..."(a.y.,s.82).

"-Good bye Recep...

-Goodbye Helen..."(a.y.,s,92).

"Bu en son gelen içki bir night-cap." (*Hayat Parçaları*; s.29).

"-Azıcık snob değil mi?"(a.y.,s.37).

"Fotöy" [koltuk yerine].(a.y.,s.37).

"-Artık gudnayt, artık yatacağım."(a.y.,s.59).

"-Gudbay Neri."(a.y.,s.74).

"-Bonnüvi."(a.y.,s.88).

"-Bonjur Refik Bey, bonjur beybi."(a.y.,s.93).

"Londra'dan bir bonjur, bir bon amüzman demek istedim."(a.y.,s.124).

"-Bon vuvayaj karıcığım."(a.y.,s.137).

Öte yandan, *Sevda Sokağı*'nda "famdöşambr" (s.22) sözcüğü, *Sinekli Bakka*'da "Kalbi presto presto atıyor"(s.168) tümcesi kaygısızca kullanılırken, yabancı dil yapısına uygun olarak da, *Akile Hanım Sokağı*'nda olduğu gibi,

"-İstanbul'dan mı uçacaksın?

-Hayır... buradan uçarım."(s.22).

biçimindeki anlatımlarla dilimiz olumsuz yönde etkilenmek istenmektedir.

Halide Edip'in yapıtları tarandığında hemen her sayfasında bu eğilimini görmek olanaklıdır. Kuşkusuz bu da, yazarın okuyucusunu içine çekmek ya da en azından imrenilecek model olarak kabul ettirmek istediği yaşam biçiminin doğal bir sonucudur.

Dil konusunda belirtilmesi gereken bir başka nokta da, yazarın, Türk Dil Devrimi'ne ve Türkçenin özleşmesine kesinlikle karşı bulunmasıdır. Ona göre, bu devrim bir dil ırkçılığıdır ve bizi bu ırkçılıktan ancak Demokrat Parti'nin dilde eskiye dönüşü kurtarabilmiştir. Atatürk devrimleri içinde en çok eleştirilmesi gerekeni, Dil Devrimi'dir. Bu devrim, genç kuşakların Osmanlı'dan kopmasını sağlamak amacı ile yapılmıştır. Ulusallaşmanın yalnızca Cumhuriyet döneminde gerçekleştiği savını kanıtlamak için Dil Devrimi bir araç olarak kullanılmıştır. Bu, Osmanlı'ya karşı yapılan büyük bir haksızlıktır. Dil Devrimi, totaliter bir devlet anlayışının ürünüdür. Sovyetler Birliği ve Nazi Almanyası'nın başvurduğu bir yöntemdir. Stalin'e ve Hitler'e özenilmiştir. Ancak, bu alanda Türkiye bu iki totaliter devleti de geçmiştir. Bütün bunlara karşılık, "Türk diline asıl serbest inkişaf edebilmek imkânını veren hareket Demokrat Parti'nin eski anayasayı iadesi" yani Anayasa'nın dilini Türkçeden yeniden Osmanlıcaya çevirmesidir. (*Türkiye'de Şark, Garp Ve Amerikan Tesirleri*; s.165-167).

MANDACI HALİDE

Halide Edip, ulusal bağımsızlıktan yana değildi, Türk ulusunun Amerikan mandası altında yönetilmesi gerektiğini savunmuştu. Şimdi, durum bu olunca, yazıp çizdikleri daha bir yerli yerine oturuyor değil mi? Bir halkın ulus olabilmesinin temel koşullarının başında "dil" geldiği bilindiğine göre, mandacı Halide Edip'in dil konusunda yapip ettiklerine, söylediklerine şaşmamak gerek!

Bu noktada önce Halide Edip'in Sivas Kongresi'nde Türk ulusunun Amerikan mandası altına girmesi için karar alınmasını sağlamak amacı ile Atatürk'e yazdığı 10 Ağustos 1919 günlü uzun mektuptan birkaç satır okuyalım:^[2]

"Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

....süratle istememiz lazım gelen Amerika da, tabii mahzursuz [sakıncasız] değildir. İzzetinefsimizden [onurumuzdan] epeyce fedakârlık etmek mecburiyetinde bulunuyoruz....

....Amerika'nın fikri, hafi [gizli] olarak şudur: Umumî ve tek bir manda almak istiyorlar.....

....Kendimizi Amerika'ya müracaata mecbur görüyoruz.

....sergüzeşt ve cidal [kavga / savaş] devri artık geçmiştir....

10 Ağustos 1919

Halide Edip"

Anımsatayım ki, Atatürk, kendi istekleriyle Amerikan mandasını kabul etmek isteyenleri *Nutuk*'ta "uşak olmak"la, "insan olmak niteliklerinden yoksunluk"la suçlar.^[3]

* * *

Bu mandacı, Atatürk düşmanı kadın yazarımızın yarattığı dünyaya bakın hele siz: Neri, Dick'e âşık, Dick güçlü kollan ile Neri'yi havaya kaldırıp tepetaklak etmiş; Amerikan ağzı ile "hello" diyen Neri'nin çıplak bacakları gözüküyor!... Türk ana ve Türk babadan doğacak çocuk eğer erkek olursa adı George Halim, yok eğer kız olursa Dolly Şadiye konacak!... İşgalci düşman subaylarının kollarına atılan Türk kadınları!... En iyi kiracı, Amerikalı kiracı!... Mary Jones... Miss Barkley... Felix Mandel... ve Corporal Haleede Aideeb!...^[4]

^[1] Yazar, İngiliz uşaklarını ilk romanlarından başlayarak Türkiye'de görmek istemiştir. Örneğin **Seviye Talip**'te redingotlu uşak konukları karşılar; beyaz "boneli", beyaz önlüklü, siyahlar giyinmiş hizmetçi kız da onları üst kata çıkarır. (s.23)

^[2] KEMAL ATATÜRK: **Nutuk**; Türk Devrim Tarihi Ens. yyn., İstanbul, 1963, C.I, s.97-98.

^[3] a.y.,C.I, s.13.

^[4] Onbaşı Halide Edip.